

I will give you a practical example of an infrastructure gap in the region: you know that the river Danube is the natural border between Bulgaria and Romania, our neighbour to the north. Over the 700 km border, there are now only two bridges to connect us: at Ruse–Giurgiu and at Widyń–Calafat.

Ambasador Bułgarii w Polsce, JE Emil Savov Yalnazov (pełny tekst wywiadu w Aneksie 1)

Wprowadzenie

Inicjatywa Trójmorza (Trójmorze, Three Seas Initiative, 3SI, TSI)¹ skupia dwanaście państw UE położonych na obszarze między Adriatykiem, Bałtykiem i Morzem Czarnym. Nie jest to organizacja międzynarodowa, lecz forma współpracy oparta na koordynacji projektów na szczeblu prezydenckim. W świetle deklaracji przyjętych dotąd na szczytach Inicjatywy Trójmorza ma ona wspierać rozwój infrastruktury w regionie, głównie w sektorach energii, transportu, komunikacji cyfrowej, zwiększać spójność Unii Europejskiej i wzmacniać relacje transatlantyckie. Jej długofalowe cele są jednak nieco odmiennie postrzegane przez poszczególne kraje. Pytanie, czym w istocie jest Inicjatywa Trójmorza z perspektywy jej uczestników, należy do naszych głównych problemów badawczych.

Monografia niniejsza jest kontynuacją badań naukowych prowadzonych w Zakładzie Europy Środkowo-Wschodniej i Badań Postsowieckich Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk. Wcześniejsze prace na temat Inicjatywy Trójmorza koncentrowały się na stanowisku Polski, a zależało nam, aby uzupełnić stan badań i ukazać punkt widzenia wszystkich państw Trójmorza, opierając się na wiarygodnych źródłach.

¹ W dalszej części pracy będziemy używać skrótu: 3SI.

Projekt, którego efektem jest niniejsza publikacja, realizowany był w dwóch etapach: pierwszym było przygotowanie i przeprowadzenie wywiadów, drugim – napisanie monografii. Pod względem metodologicznym opieraliśmy się na badaniach jakościowych, wykorzystując do gromadzenia danych technikę wywiadu. W ciągu kilku miesięcy uzyskaliśmy odpowiedzi, w formie ustnej lub pisemnej, od przedstawicieli dziesięciu z dwunastu państw Trójmorza. Zgromadzony materiał umożliwił realizację naszych celów badawczych. Pragniemy za to podziękować ambasadorom: Austrii – Jego Ekscelencji Wernerowi Almhoferowi, Bułgarii – Jego Ekscelencji Emilowi Savowowi Yalnazowowi, Chorwacji – Jego Ekscelencji Tomislavowi Vidoševiciowi, Estonii – Jego Ekscelencji Martinowi Rogerowi, Litwy – Jego Ekscelencji Eduardasowi Borisovasowi, Łotwy – Jego Ekscelencji Edgarsowi Bondarsowi, Rumunii – Jego Ekscelencji Ovidiu Drandze, Słowacji – Jego Ekscelencji Dušanowi Krištofikowi, Słowenii – Jej Ekscelencji Boženie Forštnarič Boroje oraz Szefowi Gabinetu Prezydenta RP, ministrowi Krzysztofowi Szczerskiemu, a także dyrektorowi Biura Spraw Zagranicznych Kancelarii Prezydenta RP, Witoldowi Dzielskiemu.

Każde spotkanie było dla nas cennym doświadczeniem, wymagającym dłuższych przygotowań. Wywiady przeprowadziliśmy w ambasadach oraz w Pałacu Prezydenckim, w języku polskim lub angielskim. W każdym z tych miejsc spotkaliśmy się z życzliwym przyjęciem oraz z wielkim profesjonalizmem ze strony rozmówców.

Struktura tej pracy obejmuje trzy rozdziały, załączniki i bibliografię. W pierwszym rozdziale Agnieszka Orzelska-Stączek wyjaśnia teoretyczno-metodologiczne podstawy projektu. Wiele uwagi poświęca samej technice gromadzenia danych za pomocą wywiadów, która jest niedoceniana w polskich badaniach z dziedziny stosunków międzynarodowych. Ponadto przedstawia rolę ambasadorów i ich funkcje w świetle prawa dyplomatycznego (stanowiącego część prawa międzynarodowego), co ma kluczowe znaczenie dla oceny wagi zebranych materiałów. Dużym wyzwaniem było uzyskanie zgody na publikację zgromadzonych odpowiedzi, dzięki czemu mogą być one wykorzystane jako materiał źródłowy przez kolejnych badaczy.

W drugim rozdziale autorzy dokonują charakterystyki Inicjatywy Trójmorza. Ukazują jej cele, zapisane w kolejnych deklaracjach, sposób funkcjonowania, wyniki czterech dotychczasowych szczytów, a także zwracają uwagę na różnice stanowisk, jakie się pojawiały w wypowiedziach przedstawicieli poszczególnych państw. Ważnym elementem jest ukazanie ich potencjałów w wymiarze porównawczym. Ma to znaczenie przy uwzględnieniu specyfiki zachowań małych i średnich państw europejskich.

W trzecim rozdziale Paweł Ukielski przedstawia wnioski z przeprowadzonych wywiadów, dzieląc je na obszary tematyczne, w których pogrupowane zostały wypowiedzi poszczególnych uczestników projektu. W pierwszym omówione są deklarowane cele Inicjatywy, w drugim – kontekst europejski i transatlantycki, w trzecim – postrzegane szanse i zagrożenia, w czwartym – opinie na temat możliwości instytucjonalizacji, rozszerzenia oraz liderów Trójmorza, w piątym – priorytety, w szóstym zaś – definicje regionu. Siódmą część tego rozdziału stanowi próba uzupełnienia analizy o stanowisko państw, z których nie otrzymaliśmy odpowiedzi na pytania zawarte w scenariuszu wywiadu przygotowanym na potrzeby projektu – Czech i Węgier. Każdy z omówionych obszarów tematycznych zakończony jest krótkim, akapitowym podsumowaniem najważniejszych wniosków.

Do monografii dołączony został aneks, który obejmuje wywiady z dyplomatami krajów Trójmorza, a także deklaracje przyjęte na szczytach Inicjatywy: w Dubrowniku, Warszawie, Bukareszcie oraz w Lublanie. Wywiady zamieszczono w kolejności alfabetycznej, według nazw państw, a deklaracje – chronologicznie. Publikujemy wywiady w oryginale, czyli w języku, w jakim zostały przeprowadzone, a więc w większości po angielsku, poza udzielonymi w języku polskim przez ministra Krzysztofa Szczerskiego i ambasadora Litwy, Jego Ekscelencję Eduardasa Borisovasa. W pracy wymieniono osoby biorące udział w rozmowach, miejsce spotkania i datę. Jeśli odpowiedzi uzyskano np. drogą e-mailową, to taka informacja jest również zawarta. Odpowiedzi różnią się długością, formą, stylem, ale wszystkie stanowią inspirujący materiał badawczy.

W bibliografii zawarte są przede wszystkim prace naukowe na temat Inicjatywy Trójmorza. W niewielkim zakresie obejmuje ona także

publikacje na temat różnych zagadnień dotyczących Europy Środkowej, istotnych w szerszym kontekście badań nad tą formą współpracy.

Monografia ta nie powstałaby oczywiście bez zaangażowania wielu osób. Dziękujemy panu dyrektorowi ISP PAN, prof. dr. hab. Grzegorzowi Motyce, za zgodę na realizację projektu i wsparcie naszych wielomiesięcznych starań o uzyskanie zgody rozmówców na udzielenie wywiadów. Słowa wdzięczności kierujemy również do pani dyrektor, dr hab. Agnieszki Cianciary, prof. ISP PAN, i pana dyrektora, dr hab. Ireneusza Sadowskiego, prof. ISP PAN, za inspirację dla całego projektu i dodanie nam odwagi do zmierzenia się z nietypowym wyzwaniem. W tym miejscu chcemy też podziękować kierownikowi Zakładu Europy Środkowo-Wschodniej i Badań Postsowieckich ISP PAN, prof. dr. hab. Wojciechowi Roszkowskiemu, oraz wszystkim współpracownikom: prof. dr. hab. Janowi Kofmanowi, prof. dr. hab. Wojciechowi Materskiemu, dr. hab. Pawłowi Kowalowi, prof. ISP PAN, dr Paulinie Codogni, dr. Konradowi Świdrowi i dr. Markowi Wojnarowi, a zwłaszcza dr Marzenie Czernickiej, która z zaangażowaniem brała udział w realizacji wywiadów. Osobne wyrazy wdzięczności należą się również dr hab. Marcie Daneckiej, prof. ISP PAN, za cenne uwagi metodologiczne. Dziękujemy wszystkim, którzy przyczynili się do wydania tej monografii, a których nie sposób tu wymienić.

Na koniec szczególne słowa podziękowania kierujemy do Jego Ekscelencji Eduardasa Borisovasa, ambasadora Republiki Litewskiej w Polsce, który jako pierwszy z szefów misji dyplomatycznych wyraził zgodę na przeprowadzenie rozmowy, co otworzyło nam drogę do realizacji projektu.

W kwestii terminologicznej nie zakończyliśmy dyskusji nad tym, jakiego pojęcia należy używać w odniesieniu do położenia państw Trójmorza. W tym kontekście w artykułach naukowych termin „Europa Środkowa” wyraźnie wypiera „Europę Środkowo-Wschodnią” bądź „Europę Środkową i Wschodnią”, co znajduje odzwierciedlenie w tej pracy, choć w literaturze na razie nie ma jednolitości w tej kwestii.

Niniejsza monografia nie wyczerpuje problematyki związanej z Inicjatywą Trójmorza. W planach mamy kolejny projekt dotyczący tej tematyki. Tym razem chcielibyśmy spojrzeć na zagadnienie z punktu widzenia mocarstw.